

עלון המשפט



שע"י ביה"ד נתיבות חיים וכולל חו"מ אהל יוסף • בנשיאות הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א • בראשות הגאון רבי יוסף פליישמן שליט"א

גליון חודש סיון תשפ"ג | 143

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים

הלכות פיטורי עובדים - פרק א'

פיטורי עובד שלא נקצב לו זמן או שאין בו צורך

מבואר ברמ"א סי' ס' סעיף ג' לעניין מי שהתחייב לזון את חבירו בלי הקצבת זמן, וז"ל: וי"א דהמקבל עליו לזון חבירו סתם, כל ימי חייו או כל זמן שצריך משמע. וי"א דאם קבל עליו לזונו סתם, או יתן לו ק' זהובים לשנה, נפטר בשנה אחת מנדרו. ע"כ. ודנו הפוסקים אם מחלוקת זו קיימת גם במי ששכר פועל ולא סיכמו על תקופת העבודה, או שהדין בשכירות פועלים שונה מדין זה.

בפרק זה נדון בדין עובד שנשכר ללא הקצבת זמן, מתי רשאי המעסיק לסיים את העבודה, ומה הדין אם המעסיק נאלץ לצמצם את מספר העובדים מחמת אונס, איזה עובד הוא רשאי לפטר, ובאיזו צורה ינהג בבואו לפטר רק חלק מהעובדים.

פיטורי עובד שנשכר ללא הקצבת זמן

א. נחלקו הפוסקים במעסיק שקיבל עובד בלי לסכם מראש על תקופת העבודה, והעובד עבד כפי הנדרש ממנו, מתי ניתן לפטר אותו¹, בהעדר מנהג קבוע וידוע.

א) יש אומרים שהדין תלוי במחלוקת ראשונים, אם המעסיק חייב להעסיקו כל עוד יש צורך בעבודה שהעובד נשכר לעשות אותה, או שהוא יכול לפטרו אחרי זמן מועט, ומספק א"א לחייב את המעסיק לשלם משכורת לעובד יותר מתקופה קצרה².

צינונים והערות

יש פוסקים הסוברים שבשכירות פועלים יודה הרא"ש לרשב"א שהחייב הוא לכל הזמן שיש צורך באותה עבודה, ויש פוסקים הסוברים להיפך, שבשכירות פועלים הרשב"א יודה לרא"ש שהתכוון להתחייב רק לזמן מועט, וכלהן.

2. בשו"ת מים חיים (רפפורט, חו"מ סי' ו'), הובא בפתחי תשובה שם סק"ז ובסי' של"ג סק"ג) מחדש שמעביד ששכר עובד בסתם, במקום שאין מנהג, דינו תלוי במחלוקת הראשונים, ולדעת הרשב"א יצטרך להעסיקו לעולם - כל זמן שהצורך באותה עבודה קיים, ולדעת הרא"ש יצטרך להעסיקו שנה אחת (יתכן שמה שנקט 'שנה אחת' הוא רק בגלל שבנידונו ודאי לא נהגו למנות שוחט של הציבור לפחות משנה, אבל במקרים אחרים לא יצטרך להעסיק שנה שלמה לדעת

1. יסוד דין זה נעוץ במחלוקת הרשב"א (בתשו' ח"ו ס"ה) והרא"ש (בתשו' כלל ו' סי' י"ט) שהובאה ברמ"א (סי' ס' סעי' ג') והבאנו אותה בפתחת הפרק, לגבי מי שהתחייב לזון את חבירו ולא נקב בזמן, שמדין זה למדו הפוסקים גם לדין שכירות פועלים. מחלוקת הראשונים היא כאמור באדם שקיבל על עצמו לזון את חבירו ולא נקב בזמן, דעת הרשב"א שההתחייבות חלה למושך כל הזמן שהמקבל נצרך למזונות, ועיין סמ"ע (שם סקט"ו) וש"ך (שם) שאם היה למקבל צורך מיוחד בשעת ההבטחה, החייב הוא רק לאותו הזמן שאותו הצורך יהיה קיים, אכן הרא"ש חולק וסובר שההתחייבות חלה רק לזמן מועט. ויש פוסקים שסוברים שהדין בשכירות פועלים שלא נקבו בזמן תלוי במחלו' הנ"ל,

עלון המשפט

פסקי דינים

דיני פיטורי עובדים פ"א - פיטורי עובד שלא נקצב לו זמן או שאין בו צורך

תורת המשפט

חצר משתמרת ע"י עין אלקטרונית
חלוקת רווחי קרן כשהכניסו סכום שוה

יו"ל ע"י "מכון מענה שמחה"
בעריכת הר"ר שלום רוטמן
© כל הזכויות שמורות.

לתגובות והערות:
6000760@gmail.com

בית הדין "נתיבות חיים" בארה"ק

שע"י כולל חו"מ 'אהל יוסף' • בנשיאות הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א

בית שמש

בראשות הרבנים הגאונים:

רבי שלמה שלזינגר • רבי אברהם בוטרמן

תל ציון

בראשות הרב הגאון רבי שלמה ויספיש

איזור הקרויות

בראשות הרב הגאון רבי אברהם בוטרמן

יודושים

בראשות הרבנים הגאונים:

רבי נפתלי נוסבוים

רבי יהודא סילמן

רבי יצחק שובקס

רבי יוסף פליישמן

רבי אברהם בוטרמן רבי שאול יהודה הנדלס

רבי צבי ברורמן רבי עובדיה יוסף

רבי אברהם דרברמדיקר רבי יעקב פרבשטיין

ניתן להזמין דיונים בפל': 346-7642-052 או בטל': 02-502-3637 (בשעות 18:30-20:00)

יש לציין שלכל הדעות אם יש מנהג קבוע הולכים אחר המנהג⁵.
ובזמננו אין מנהג כמו הדעה השנייה⁶.
גם לדעה הסוברת שאם לא סיכמו על תקופת עבודה מותר
לפטר בסוף כל תקופה, יש אומרים שמ"מ המעסיק חייב להודיע
לעובד על כוונתו לפטרו פרק זמן מראש, כפי שלוקח בדרך כלל
למצוא עבודה אחרת, ובמשך הזמן הזה חייב המעסיק לשלם
לפועל כרגיל⁷. ויש חולקים⁸. ולכל הדעות אם יש מנהג קבוע
המנהג קובע⁹, ולכן בזמננו בארץ ישראל, אם שכר עובד בתחילת
ה'זמן' למשרת הוראה, אינו רשאי לפטרו באמצע ה'זמן'¹⁰.

ציונים והערות

שכרו מכל בהמה (או כמו בני"ד שכרו מכל נדבן האחוזים שלו) הו"ל שחיטת כל
בהמה קבולת בפ"ע ויכולין לסלקו".

בנוסף לכך, התומים (סי' ס') חולק על הרמ"א וסובר שמה שהרשב"א חייב לזון
לעולם הוא רק במקרה שהמקבל עני, שאז המבטיח חייב מדין נדר, והדין הוא
שסתם נדרים להחמיר, אבל לולא הטעם של נדרי צדקה אין מחלו בין הרשב"א
להרא"ש, וא"כ בנידוננו אינו חייב להעסיק את העובד לעולם. ואפילו אם העובד
עני, אין דין נדר כשמבטיחים להעסיק אותו, וכמו שכתב הבית שלמה (סי' י"ז),
וממילא אינו מחויב להעסיק אותו לעולם. ויש לדון בזה, כי הגם שהבית שלמה
כתב כן, אמנם יש הסוברים שיש לו דין נדרי צדקה, וכמו הקצוה"ח (פ"א סק"ב),
ועיין משפטי החושן (פתיחה ג', ב') שאספו את השיטות בזה כעמיר גורנה.

5. כי בשכירות פועלים הולכים תמיד אחר מנהג המדינה, כמבואר במשנה (ב"מ
ריש פ"ז), וכן מפורש במים חיים הנ"ל, כי נשאל לענין פיטורי שו"ב, ופסק שכיון
שלפי המנהג (בזמננו) שוכרים שו"ב לעולם, הרא"ש יודה להרשב"א שאסור
לפטר את השו"ב. וכך היה הדין אפילו אם לא היה מדובר בנידון של שכירות
פועלים, כי כאן הנידון הוא איך לפרש מילים סתומות, ובזה תמיד הולכים אחר
המנהג, כמב' בשו"ע (רט"ו ס"ח) וז"ל: "זה עיקר גדול בכל דברי משא ומתן
הולכים אחר לשון בני אדם באותו מקום ואחר המנהג", והיינו, שהגם שהגמ'
קבעה מה כלול במוכר חפץ לחבירו, בכ"ז אם המנהג שונה הולכים אחר המנהג,
כי המנהג מפרש את הלשון, וה"ה בנידוננו.

דוגמאות נוספות שנהוג היום שלא לפטר עד סוף תקופה מסוימת: אברך כולל,
שנהוג לא לפטר עד סוף הזמן, ולכן כתב בספר משפט פועלים (פ"ד הע' כ"ב)
שראש כולל שפיטר אברך באמצע הזמן ללא סיבה מוצדקת, חייב לשלם לו את
המלגה עד סוף הזמן, [ובדומה לזה פסק השב"ח ל' כלהלן אות י'], ועיין שם (בסעי'
ד') שאף מלמדים ומורות וכדו' לא נהוג לפטר באמצע שנת הלימודים, ובפרט
בא"י שהדבר אסור עפ"י החוק, ועיין חזו"א (ב"ק סי' כ"ג סק"ב) "דסתמא סמכו
כפי דינא דמלכותא".

6. וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ג עמו' תקנ"א).

7. כעין דין זה מבואר בגמ' (ב"מ ק"א ע"ג) ובשו"ע (שי"ב ס"ה) לגבי שכירות
בתים, שהמשכיר בית בסתם צריך להודיע לשוכר שלושים יום מראש שהוא
רוצה לסיים את השכירות, כדי שהשוכר יוכל למצוא דירה חלופית. וחידוש החזון
איש (ב"ק סי' כ"ג סק"ב) שגם בשכירות פועלים המעסיק חייב להודיע פרק זמן
מראש, כמה שלוקח בדר"כ למצוא עבודה חלופית, כי הזמן הזה כלול בהסכם
השכירות המקורי, ובתוך הזמן הזה יש לעובד דין פועל לכל דיניו, וכן אף העובד
חייב להודיע מראש שהוא רוצה להתפטר, וכדין דבר האבד שהעובד אינו רשאי
לחזור בו (של"ג ס"ד). אמנם, בשונה משכירות בתים, בשכירות פועלים פרק
הזמן הוא לא שלושים יום, אלא תלוי במצב ובמצאיאות, ולכן כתב החזו"א שהוא
תלוי לפי ראות עיני הדיין.

8. הדברי מלכיאל (ח"ג סי' קנ"א) כותב שתקנת חז"ל להודיע מראש היא רק
בשכירות בתים, ולא מצאנו דין זה בשכירות פועלים.

9. הדברי מלכיאל כותב להדיא שבזה הוא מודה "כשאומר לחבירו עשה אצלי
בעסק הפריפנאציא או בעסק אחר בכך וכך לשבוע, אין נכלל בלשונו כל הזמן
שייש לו עסק זה, ובכל כה"ג אזלינן בתר מנהג בני אדם ולשונו".

10. בעובדי הוראה שבדרך כלל עובדים כל השנה ברצף, נראה שיש להתייחס

(ב) יש אומרים שלכל הדעות בראשונים דינו כאילו סוכם
שיועסק כל זמן שיש צורך בעבודה זו, ותוך זמן זה אסור לפטרו
וכשנגמר הצורך בעבודה זאת מותר לפטרו³.

(ג) ויש אומרים שלכל הדעות בראשונים דינו כאילו סוכם
שיועסק עד לסוף תקופת המשכורת הראשונה, והיינו שאם
נוהגים (או שסיכם) לשלם בסוף השבוע, חייב להעסיקו עד
סוף השבוע, ואם נוהגים לשלם כל חודש, חייב להעסיקו
עד סוף החודש⁴, אם לא שבנסיבות הענין נראה לבית דין
אחרת.

הרא"ש, ועיין בסמ"ע (שם סקט"ז), והמים חיים פסק שמספק א"א לחייב את
המעביד להעסיק את העובד יותר משנה.

3. האגרות משה (ח"מ ח"א סי' ע"ה) האריך לבאר שאין להשוות את מחלו'
הראשונים לשכירות פועלים, כי בעובד יודה הרא"ש לרשב"א שהשוכר בסתם
דעתו לכל הזמן שיצטרך, ומכמה טעמים. א', מה שכתב הרא"ש שבסתם הכוונה
לזמן מועט, היינו רק בהתחייבות ללא תמורה, אבל לא יסבור כך בעובד שנשכר
בגלל שהמעסיק היה זקוק לעבודתו, ולכן מסתבר שכוונתו הייתה כל זמן שיצטרך,
שהרי יהיה צריך למצוא לו מחליף. ב', התחייבות לזון היא התחייבות לעשות
מעשה, אבל בהתחייבות שלא לעשות מעשה אף הרא"ש מודה שאם אמר
בסתם הכוונה שלא יעשה לעולם, ובעובד לא צריך לעשות מעשה כדי להתחייב
לשלם לו, אלא כל זמן שלא פיטר את העובד חייב לשלם לו. ג', אף הרא"ש מודה
שאם לא פיטרו זמן הכוונה היא לעולם, אלא שהרא"ש מפרש שלא התחייב לזון
לעולם ממש, אלא שיבחר תקופת זמן מתוך ה'לעולם', ומשמעות 'לעולם' היא
שבמשך זמן מן הזמנים מהיום ולעולם יזון את חבירו. והנה זה אפשר לפרש
במי שהתחייבות שלו אינה קבועה לזמן מסוים שבו היא מתחילה, אבל מי
ששוכר עובד ויש זמן ברור מתי הוא צריך להתחיל לעבוד, הרי א"א לפרש שמה
שהתחייב 'לעולם' היינו שמתחייב לזמן מן הזמנים מהיום ולעולם, וא"כ בהכרח
שהתכוון להעסיקו לעולם כל עוד הצורך של העבודה עדיין קיים.

גם החקרי לב (יר"ד ח"ב סי' נ"ב) דן באריכות בשאלה זו, ומסיק כהאגרות משה
מטעם אחר, שהרא"ש הוא דעת יחיד ושאר הראשונים סוברים כהרשב"א,
ואף הרא"ש לא כתב כן אלא מספק. ועי"ש שכתב טעמים נוספים. כמו"כ מביא
החק"ל בשם שו"ת אדרת אליהו (סי' כ"ז) שחילק כחילוק הראשון של האגרו"מ
לענין הסכם שותפות ללא הגבלת זמן, שכיון שההסכם הוא לטובת שניהם
הכוונה היא לעולם, וכתב ששכירות עובד דינה כשותפות. בנוסף מביא החק"ל
שהראנ"ח (ח"ב סי' ס"ג) והמהרי"ט (ח"מ סי' מ') סוברים כן, ונוקט כך לדינא.
גם הבן איש חי (רב פעלים ח"ג חו"מ סי' ו') מפרש בדברי הבעי חיי (חו"מ סי' פ')
ששכירות עובד בסתם דינה כשכירות לעולם.

האגרו"מ (שם סי' ע"ו) מחדש חידוש נוסף, שאפילו מעביד שמחדש כל שנה את
החוזה לשנה אחת בלבד, אם בכל זאת אינו נוהג לפטר ללא סיבה מוצדקת, אסור
לו לפטר בתחילת השנה ללא סיבה מוצדקת, על אף האמור בחוזה.

4. הדברי מלכיאל (ח"ג סי' קנ"א) הביא את המים חיים, וחלק עליו להיפך
מהאגרו"מ והחק"ל, שבשכירות עובד הרשב"א יודה להרא"ש, כי כל סברת
הרשב"א היא שלא מסתבר שהתכוון לזון רק שעה מועטת, וכיון שאין לנו שיעור
אחר שנוכל לתלות שלכך התכוון, בהכרח לומר שהתכוון לעולם, אבל בעובד,
אם קבעו שכר לשבוע או לחודש מסתבר לומר שהמעביד שכר את העובד רק
לשבוע אחד או לחודש אחד. וכן כתב החזו"א (ב"ק סי' כ"ג סק"ב) וז"ל: "ונראה
דסתמא אין דעת בעה"ב לכך שיהיה קשור לפועל זה כל הימים, אלא כל יום ויום
הוי שכירות בפני עצמו, אם קבעו השכירות וכו' כל יום, ואם קבעו לחודש, כל
חודש הוי שכירות לעצמו, ואפילו אם קבעו השכירות לכל יום, אפשר דחשיב
ליה כל ל' יום לשכירות אחת... תלוי לפי ראות עיני הדיינים". וכ"כ החלקת יעקב
(חו"מ סי' כ"ח), והביא שכן פסק המהר"י עניזל (סי' ט"ו) וז"ל: "ועפ"י הדברים
האלו נשכיל ונבין, שמה שהכריח הרשב"א לבקש טעם למנהג הקדום (עי' ב"י
סוסי' נ"ג) שאין מסלקין לחזון וכי"ב אא"כ נמצא בו שמץ פסול, הוא מפני שמן
הדין יכולין לסלקו סוף כל שבוע או חודש לפי קציצת שכרו, וכש"כ שו"ב שקצצו

ג. ועל כל פנים, לכל הדעות והשיטות, הדינים הנ"ל מתי מותר לפטר עובד שלא קבעו לו זמן, והאם צריך להודיע לו מראש, הם לא דינים של 'איסור', אלא הם הנהגות ראויות בהעדר מנהג קבוע וידוע¹¹, ולכן במקום שיש מנהג קבוע צריך מעיקר הדין לנהוג כפי המנהג, והמנהג בכגון זה נקבע אפילו ע"י גוים - אם אין מנהג מיוחד ליהודים¹², ולכן בעבודות שיש מנהג כללי לפטר עובדים מהיום למחר, מותר מעיקר הדין לעשות כן. אכן,

צינונים והערות

אם מדובר בעובד עני שלא יקבל פיצויים, והמעסיק אינו עני¹³, ודאי אין לנהוג כן מצד 'לפנים משורת הדין'¹⁴, ומצוה להעסיק אותו בשכר עד כשיוכל למצוא עבודה אחרת¹⁵.

מעסיק שנקלע למצב שהוא חייב לפטר עובדים

ד. מעסיק שהצטמצמו עסקיו והוא צריך לפטר חלק מהעובדים, אזי אם הוא בגדר 'אונס', והיינו שנקלע למצב שלא היה צפוי

שברו את החבית בפשיעה, ובכ"ז לא די שרבו פטר אותם מתשלום הנזק, אלא גם חייב את רבה לשלם להם שכר פעולתם.

והנה כתב רש"י (שם) שהפסוק "למען תלך בדרך טובים" הכוונה לדין 'לפנים משורת הדין', ועל הפסוק "ארחות צדיקים תשמור" לא כתב כך, אבל התוס' (ב"ק ק' ע"א ד"ה לפנים, ב"מ כ"ד ע"ב ד"ה לפנים) כתבו שזו דרגה מיוחדת בחסידות ואינו הדין הרגיל של לפנים משורת הדין, ולכן לא אמר רב לרבה לשלם מצד לפנים משורת הדין, וז"ל: "בסוף פרק האומנים גבי רבה בר רב הונא דשקלינהו לגלימייהו דהנהו שקולאי לא מייתי לה אלא מייתי למען תלך בדרך טובים... וי"ל דבהנהו שקולאי לא שייך לפנים משורת הדין כיון שעשו לו היזק גדול בפשיעה ששיברו לו חבית של יין", ולשון התוס' בב"מ: "משום לפנים משורת הדין אין לו להפסיד לכך מייתי קרא למען תלך".

אכן מצאנו שהרי"א¹ (שם הלכה ה') כתב להדיא שכל הגמ' היא מצד לפנים משורת הדין, וז"ל: "מעשה בחכם אחד שפשעו הכתפים בחבייתו שלו ונשברו... ובקש מן החכם להחזיר להם כסותם לפנים משורת הדין, שנ' למען תלך בדרך טובים. עוד היו בוכים הפועלים שהיו עניים וטרחו כל היום ולא היה להם מה לוכל, ובקש ממנו שיתן להם גם שכרם לפנים משורת הדין שנ' וארחות צדיקים תשמור".

וכך פסק הטור (ריש סי' ש"ד): "מ"מ מצוה הוא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו אם אין לו מה יאכל". ויתכן שגם התוס' מסכימים לזה בשאר מקרים, כי רק בעובדא של הגמ' שהיה הפסד גדול כתבו שאין דין לפנים משורת הדין, אבל במקרים שאין הפסד למעסיק גם התוס' מסכימים שיש דין לפנים משורת הדין, וכך דייק הבית שלמה (ח"מ סי' צ"ו) מהתוס', שבמקום שאין חסרון ממון מדויק מהתוס' שיש דין לפנים משורת הדין, אכן בנידונו יש הפסד למעסיק.

ואף שהגמ' מדברת באדם חשוב, והיה מקום לחשוב שמשאר אדם לא נדרשת הנהגה מיוחדת זו, מ"מ כתבו הרבה פוסקים (וכמו הפוסקים שהביא התשובות והנהגות דלהלן) שגם אנשים רגילים נדרש מהם בזה לנהוג לפנים משורת הדין, וכך מוכח בטור שלא הגביל את הדין הנ"ל דווקא באדם חשוב. וכ"כ הבאר מים חיים (פרשת בראשית ד"ה אך האמת) וז"ל: "ואך הכתוב אומר זאת לכל אדם למען תלך בדרך צדיקים, כי בודאי גם הפחות שבפחותים אשר בישראל, מצוה עליו לחפש ולהתאוות לקיים כל מצוות התורה בכל עוז נפשו בכל אופן הנאות... ועל כן לכל אדם, למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור, כי גם עליך מוטל הדבר לילך בדרך הטובים אשר הם מוכרחים ללכת בה, כי נאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך".

15. כבר כתבנו שכך כתב הטור "מצוה הוא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו אם אין לו מה יאכל", ואף שהטור מדבר בפעולה שעשה כבר ולא בהמשך העסקה, מ"מ הלא המים חיים דיבר גם באופן שממשיך להעסיק את השוחט אף שאינו חייב בכך, ויותר מזה מצאנו בתשובות והנהגות (ח"ג סי' תע"ד) שהביא מכמה פוסקים שלמדו מהגמ' הנ"ל שיש לשלם 'פנסיה' לעני אף במקום שאין חיוב מן הדין, (הם דיברו בציבור ולכן חייבו לשלם, וכתבו שמעסיק יחיד מ"מ יש עליו דין של לפנים משורת הדין), וז"ל: "ועיני בשו"ת פאת שדך סימן קנ"ה שהביא בזה וז"ל: "מעשה ששמעתי מפי הר"ר אבא גרוסברד זצלה"ה, שהוא ישב בדין עם הגאון מו"ה מענדל ז"ק זצלה"ה, ובא לפניהם חזן זקן ותבע פרנסה (שקורין פנסיה) מהקהל, והקהל לא נתרצו לשום פשרה, וחייבם הגאון ז"ל ע"פ מ"ש שלהי פ' האומנים... דמוכח מהכא דדבר שהוא לפנים משורת הדין לגבי שאר אינשי הוא דין לגבי אדם חשוב, והביא ראיה דקהל יש להם דין אדם חשוב", ע"ש".

לכל התקופה כיחידת שכירות אחת, ולכן גם מעיקר דין שכירות פועלים אסור לפטר בתוך התקופה מעיקר הדין, וכבר כתבנו שזהו המנהג הרווח בזמנינו במשרות הוראה, ובשכירות פועלים המנהג קובע את עיקר הדין. ובפרט במקומות שנוהגים לפי חוקי הרשויות, שהנהוג הוא שמוסד שאינו מודיע לעובד עד סוף חודש מאי שמתכוונים לפטר אותו, שוב אינו יכול לפטר אותו עד סוף שנת הלימודים הבא.

ומטעם זה פסק השבט הלי (ח"ח סי' שט"ו סק"א) שאברך שסילקו אותו מהכולל באמצע הזמן ללא סיבה מוצדקת צריך לשלם לו משכורת עד סוף הזמן, כיון שבדרך"כ קשה למצוא כולל אחר באמצע הזמן. ומ"מ גם במקרה כזה עדיין יהיה חילוק בין החזו"א לדברי מלכיאל, שלדעת החזו"א חייב ראש הכולל להודיע לאברך פרק זמן לפני תחילת הזמן, כמו שבשכירות בתים יש להודיע שלושים יום לפני סוכות, אבל לדעת הדב"מ ניתן להודיע ממש לפני תחילת הזמן.

11. וכ"כ החזו"א (ב"ק סי' כ"ג סק"ב) להדיא: "וכל זה בליכא מנהג, אבל אם איכא מנהג הולכין אחר המנהג, דסתמא הוי הפסיקה כמנהג המדינה".

12. פשוט כך, והוא כ"ש מדין 'סתם הלוואה שלושים יום', שהגמ' (מכות ג' ע"ב) למדה זאת מפסוק, ואמרו בתוספתא (ב"מ פ"י ה"א) שהולכים אחר המנהג, וכך נפסק בשו"ע (ע"ג ס"א) שלא משנים מהמנהג, וכתב הסמ"ע (ע"ג סק"א) עפ"י הרמ"א (שם ס"ד) שמועיל אפילו מנהג גוים. ואעפ"י שהש"ך (סק"א וסקל"ט) חלק שם על הרמ"א והסמ"ע, וכתב שח"ו לנהוג כדיני הגוים במקום שיש הוראת חז"ל, מ"מ האבני הושן (שם סק"ט) נקט כהסמ"ע, כי טען שבוודאי איננו הולכים כדיני הגוים, אלא כיון שמנהגם הפך להיות המנהג הרווח, דין התורה שהולכים אחר המנהג, וכדבריו כתב החזו"א (ח"מ ליקוטים סי' ט"ז סוס"ק א') ותמה על הש"ך, וכן מפורש באגרו"מ (ח"מ ח"א סי' ע"ב). אכן גם לפי הש"ך נראה פשוט שכאן מועיל מנהג גוים, שהרי לא מדובר בדין קבוע כמו בנידונו, אלא רק בהנהגה ראויה בהעדר מנהג, וא"כ פשוט שבמקום שיש מנהג רווח עפ"י מנהג הגוים, שכיון שנכנסו לשכירות ע"ד המנהג, המנהג מחייב אותם מעיקר הדין. ועיין מה שכתבנו בספר משפטי יוסר (ח"א הלכות מק"ט פ"ט הע' י"ד) בשם החינוך בית יהודה שגם הקביעות מה נחשב מקח טעות נקבע ע"י מנהג גוים, אם אין מנהג יהודי שונה.

13. כי אם העובד הוא עשיר והמעסיק הוא עני, אין חיוב מצד לפנים משורת הדין, כמב' ברמ"א (רנ"ט ס"ה), ועיין בצמח צדק (סי' פ"ט) שכל שאינו עני ויש לו את האפשרות לנהוג לפנים משורת הדין צריך לנהוג כן, ורק מי שהוא עני ולא יכול לנהוג לפנים משה"ד פטור, והגם שבאבידה הדין הוא כן אפילו אם המאבד אינו עני, אבל זה דווקא באבידה שהמוצא לא הפסיד כלום, אבל כאן שהמעסיק מפסיד, כתבו התוס' (דלהלן) שאינו דין רגיל של לפנים משורת הדין, אלא נלמד מהפסוק "למען תלך בדרך טובים", וזה רק כשהפועל הוא עני.

14. בשו"ת מים חיים הנ"ל (ח"מ סי' ו'), ומובא בפת"ש של"ג ס"ג) דן בשוחט שלא קבעו איתו תקופת העסקה, וכתב שאף באופן שאין שום חיוב להמשיך להעסיק אותו, מ"מ ראוי ונכון שיעשו הקהל נגד השוחט לפנים משורת הדין, כי הוא איש עני וטפלי תלי ביה, וכל המרחם על הבריות כו".

ולכאור' מקורו הוא הגמ' (ב"מ פ"ג ע"א): "רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חבייתא דחמרא {שברו לו סבלים חבית יין}, שקל לגלימייהו {לקח את הגלימה שלהם}, אתו אמרו לרב, אמר ליה הב להו גלימייהו, אמר ליה דינא הכי, אמר ליה אין, 'למען תלך בדרך טובים', יהיב להו גלימייהו. אמרו ליה, עניי אנו וטרחינן כולה יומא, וכפינן ולית לן מידי {אנו רעבים ואין לנו כלום}. אמר ליה זיל הב אגרייהו, אמר ליה דינא הכי, אמר ליה אין, 'ארחות צדיקים תשמור'. ופירש"י שהסבלים

ה. אם קרה למעסיק מקרה של אונס ואין לו מספיק עבודה עבור כל העובדים שלו, אבל יש לו עבודה עבור חלק מהם, המעסיק רשאי לפטר חלק מהעובדים לפני תום חוזה העבודה שלהם, ואין זכות קדימה לעובדים הוותיקים על פני העובדים החדשים, וזכות כולם שווה¹⁹. אלא אם כן נהגו אחרת שאז הולכים אחר המנהג²⁰.

ו. כשבא המעסיק להחליט איזה עובדים לפטר, נחלקו הפוסקים מהי הצורה הנכונה עפ"י דין לצמצם את עבודת הפועלים. יש מי שאומר שעל המעסיק לצמצם את שעות העבודה של כל העובדים ביחס שווה, כדי שכל העובדים יפסידו באותה מידה²¹, «המשך בעמ' 8

צייונים והערות

”אך אולי יש קצת לפשר בשביל שיטת הרמב"ן דיש דין קדימה במטלטלין, באם נימא כהסוברין {המהר"ם} דיש קנין בגוף הפועל”, ולכן הציע פשרה שהוותיקים יקבלו 60% מהשעות והחדשים 40%. ולפי דבריו אף אם חלק מהעובדים היו רגילים לעבוד יותר שעות, בכ"ז יש לחלק את השעות בשווה, כמבואר בשו"ע (ק"ד ס"י).

ולכאור' עצם ההנחה של האגרו"מ צריך עיון, כי כל הנידון כאן הוא על העתיד, והיינו על מלאכה שטרם נעשתה, ועל זה כלל לא שייך לומר שיש חוב ממוני, שהרי קי"ל ששכירות אינה משלמת אלא לבסוף, ואין שום חיוב ממוני לפני שהפועל סיים את עבודתו, וכ"ט טרם עשה את המלאכה. ואפילו לאחר שהפועל עבד כבר אלא שעדיין לא הגיע זמן התשלום, כתב הקצוה"ח (קכ"ו סק"ג) שאין חובה על המעסיק לשלם אפילו לא בתורת 'מלוה שלא הגיע זמנו', ואף הש"ך שחלק (שם סקע"א), לא חלק אלא לאחר שהעבודה כבר נעשתה אלא שלא הגיע זמן התשלום, אבל טרם עשה הפועל את המלאכה לית מאן דפליג שכלל לא נוצר עדיין שם 'חוב' והמעסיק אינו מחויב לפועל ממוני, והוא רק משועבד להעסיקו ולשלם שכרו אם יעבוד, וכיון שכך, איך אפשר לדון בזה דיני בע"ח מוקדם ומאוחר?

ואף בדעת המהר"ם, הנה האגרו"מ הבין בדעתו שפועל דומה ממש לע"ע, ובע"ע באמת נוצר החוב בשלמותו מיד כשקונה אותו, וממילא הבין האגרו"מ שגם בפועל מיד בהתחלת מלאכה מתחייב המעסיק בכל שכרו כחוב בעלמא "ככל קונה חפץ", אמנם גם זה צע"ג, שהרי בוודאי לא סבר המהר"ם שפועל מושווה עד כדי כך לע"ע, כי הרי בפועל יש דיני בל תלין משאי"כ בעבד, ואילו היה זה חוב רגיל מחמת מקח לא שייך לומר בזה דיני בל תלין, ומהאי טעמא יש חובת תשלום לע"ע אף באונס המעסיק משאי"כ בפועל שפטור המעסיק, ובוודאי שגם לפי המהר"ם לא נוצר שום חוב טרם עשה את המלאכה ויש על המעסיק רק שעבוד הגוף, וא"כ לא שייך לדון בזה דיני בע"ח מוקדם.

גם מה שכתב האגרו"מ בדעת רוב הראשונים, שחיוב המעסיק הוא 'לספק עבודה', הוא מחודש מאוד, ולהדיא סובר הקצו' (של"ג סק"ג) אפילו בדעת רוב הראשונים שהחיוב של המעסיק הוא לשלם כסף, ולא לספק עבודה, ומה שהוא מספק עבודה היינו שהוא מנצל את הזכות שלו לדרוש מהפועל לעבוד תמורת הכסף, ולכן לדעת האגרו"מ שאם יש חיוב ממוני יש דיני קדימה, לפי הקצוה"ח כך הדין לפי כל הדעות בראשונים. ועוד, לפי דעת הנתיה"מ (שם סק"ג וסק"ד) מעסיק שמפטר עובד חייב מדין מזיק מתקנת חכמים, על שגרם לעובד נזק, וא"כ ודאי שאין דין קדימה. וצ"ע בכל דברי האגרו"מ.

יש לציין שלפי דברי האגרו"מ בדעת המהר"ם, הקדימה אינה בדיוק לפי הוותק, אלא מהתאריך של תחילת החוזה הנוכחי. לדוגמא, אם הוא מעסיק עובד ארבעים שנה ברצף, אבל הוא חותם איתו על חוזה עבודה כל שנה מחדש בחודש ניסן, ויש עובד חדש שחתם על חוזה באותה שנה בחודש טבת, יהיה חייב לפטר את העובד בעל הוותק ולא את העובד החדש, כיון שהוא הושכר קודם.

20. להרבה מקומות עבודה יש הסכם קיבוצי עם איגוד פועלים, שנוהגים לפטר את העובדים לפי סדר תחילת עבודתם, ושם הולכים כפי המנהג.

21. כ"כ האגרו"מ (שם), שכיון שלדינא אין זכות קדימה לוותיקים, יש לכל הפועלים דין שותפים, ולכן יש לחלק את ההפסד ביניהם.

בזמן ששכר את העובדים או חידש איתם חוזה, [או מצב שגם העובדים ידעו שיש סיכוי שזה יקרה], רשאי המעסיק לפטר עובדים אפילו באמצע התקופה שסוכם עליה¹⁶. ואפילו אם א"א להגדיר את המצב כ'אונס', בכ"ז הוא רשאי לפטר עובדים - עכ"פ אלו שנשכרו בסתם בלי לסכם על תקופת העבודה¹⁷, אבל אם יפטר עובדים שנשכרו לזמן מסוים יהיה חייב לשלם להם משכורת עד תום הזמן שנשכרו לו, כפי שכתבנו בהלכות שכירות פועלים. ובכל אופן, גם במקרה שאינו מוגדר כאונס והפועלים נשכרו לתקופה מוגדרת, אם העובדים יכולים למצוא עבודה אחרת כפי התנאים שכתבנו בהלכות שכירות פועלים, פטור המעסיק מלשלם להם משכורת מהפיטורים ואילך¹⁸.

וכן פסק האגרות משה (ח"מ ח"א ס' נ"ט) בנידון מלמדים ששבתו, וכתב שאפילו אם לא צדקו בשביתה שלהם, וא"כ לא מגיע להם שכר על ימי השביתה, בכ"ז מצד 'וארוחות צדיקים תשמור' נדרש מהנהלת הישיבה לשלם להם עבור הימים ששבתו, (ושם היה מדובר בישיבה שהמצב הכספי שלה היה דחוק, ובכ"ז דרש מהם לשלם למלמדים עבור ימי השביתה).

16. מבואר בשו"ע (של"ג ס"א, ושל"ד ס"א) שאם אירע אונס והמעסיק אינו צריך לעבודת הפועל, מותר למעסיק לפטר את הפועל ולא יצטרך לשלם שכר, ומבואר שם שהתנאי לזה הוא, שגם המעסיק וגם הפועל לא יכלו לדעת שייקלעו למצב הזה, או לחילופין ששניהם יכלו לדעת שיש סיכוי שייקלעו למצב הזה [שאז היה מוטל על הפועל להתנות מראש שיקבל שכר גם אם האונס יקרה], אבל אם המעסיק היה יכול לדעת והפועל לא, המעסיק אינו יכול לפטר את הפועל ואם יפטר אותו יהיה חייב לשלם לו שכר [כפועל בטל] למרות שהפועל אינו עובד כלל.

17. אפילו לדעת האגרו"מ (לעיל סעיף א') בשאר פועל שלא סיכם על תקופת עבודה שא"א לפטר אותו, אין זה אלא כשהמעסיק זקוק לעבודה, אבל לא אומרים שהתכוון לשכור את הפועל גם כשלא יהיה זקוק לעבודת הפועל, וכמש"כ לעיל הערה ג'.

18. כי אפילו מעסיק שמפטר את הפועל באמצע תקופת העבודה בלי שום סיבה, אם הפועל יכול למצוא עבודה חלופית בדומה לעבודה שפוטר ממנה, פטור המעסיק מלשלם לו שכר ויש לפועל רק תרעומת, וכמו שביארנו שם בהלכות שכירות פועלים.

19. האגרו"מ (ח"מ ח"א ס' פ"א) דן בשאלה זו באריכות, ולדעתו דין זה תלוי במהות חיוב המעביד כלפי העובד, שהנה ישנה מחלוקת ראשונים גדולה אם הפועל נקנה למעסיק כעבד עברי, דעת רוב הראשונים שאינו נקנה כע"ע, ודעת המהר"ם מרוטנבורג שנקנה כע"ע, וכתב האגרו"מ, שלפי דעת רוב הראשונים, וכ"פ הש"ך (של"ג סק"ה) ופוסקים רבים נוספים, לא חייב המעסיק לפועליו כסף, אלא הוא חייב לספק להם עבודה, ועכשיו שאירע אונס ואין לו מספיק עבודה לספק לכולם, כל העובדים דינם להפסיד בשווה, ואין שום משמעות לוותק. אבל לפי דעת המהר"ם מרוטנבורג, מיד כשקנה המעסיק את הפועל הוא התחייב בכל שכרו, "לא שייך לומר שהחיוב דבעה"ב הוא ליתן עבודה, אלא שהוא חיוב תשלומין ככל קונה חפץ" (לשון האגרו"מ), וא"כ כששכר פועל אחר מאוחר יותר, התחייב כסף לשני אחרי שכבר היה חייב כסף לראשון, וא"כ החוב שלו לעובד המוקדם הוא חוב קודם. ולפי"ז כתב האגרו"מ, שלפי המהר"ם ייצא שיתכן שיש דין קדימה לעובדים הוותיקים יותר, שהנה נחלקו הראשונים אם יש דין קדימה במטלטלין של הלווה, בשו"ע (ק"ד ס"א) נפסק שאין קדימה במטלטלין, ואם שני נושים באים לגבות ממטלטלין חולקים בשווה, אבל הסמ"ע (סק"א) מביא מהתשו' המיוחסות לרמב"ן שיש קדימה לכתחילה, ומעתה, כיון שהמעסיק חייב כסף לפועלים, ואופן פרעון החוב הוא ע"י המשך העסקתם, ולפי המיוחס לרמב"ן יש להקדים את הבע"ח המוקדם, ממילא יש קדימה לעובדים הוותיקים.

והאגרו"מ נטה מאוד לפסוק כדעת רוב הראשונים, וכן כדעת השו"ע שאין קדימה במטלטלין, ולכן פסק: "לכן יש להיות מדינא הפסד שניהם", אבל עכ"ז הוסיף:

חצר המשתמרת באמצעות עין אלקטרונית

שאלה

חצר המוגנת באמצעות מצלמה במעגל סגור שיש אפשרות לבעלים לראות את הנכנס והיוצא, האם דינה כחצר המשתמרת לקנות בה או לא.

תשובה

נראה לצדד שחצר המוגנת ע"י עין אלקטרונית שיכולים הבעלים לראות את הנכנסים והיוצאים, ונמנעים אנשים מלהכנס לשם, נחשבת לחצר המשתמרת, וקונה החצר לבעליה בקנין חצר.

מקורות ונימוקים

שעומד בצד שדהו צריך את כוונתו. ובי' הגרש"ש, דלדעת התוס' אין האדם פועל בקניין, אלא שעמידתו בצד החצר עושה שתהא החצר משתמרת, וממילא א"צ כוונה לזכות, דכיון שהחצר משתמרת היא זוכה לבעליה. אבל להרמב"ם העומד בצדה פועל גם במעשה הקניין של החצר, ולכן בעומד בצדה צריך כוונתו לזכות. ומבואר בדבריו, שלדעת התוס' והרא"ש שאין העומד פועל בעצם הקניין אלא משמור את החצר גרידא, א"צ שדווקא יעמדו הבעלים, אלא גם אם יעמוד מי שאינו בר שליחות וישמור את החצר, תחשב החצר למשתמרת.

ובקצוה"ח (ק"ה סק"ה) דן במה שכתב רבנו ירוחם (הובא בסמ"ע שם סק"ב), גבי גוי שהיה חייב לשני בני אדם, ושלה אחד מהם שליח שיקח יין מהגוי לפרעון חובו, והניח ראובן את היין בעגלה והביאו לעיר ונתן את היין לבע"ח השני, וכתב רבנו ירוחם שלא זכה הבע"ח הראשון ביין ע"י שליחו משום דהוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, וע"כ זכה הבע"ח השני ביין.

ודן הקצוה"ח, אמאי לא זכתה העגלה לראובן מדין חצר, ובי' (בא' מהדרכים שם) דמיידי שם בעגלה שאינה משתמרת, ואף ששלוחו של ראובן עומד בצידה לא מהני, משום שהוא תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, והוי שליח לדב"ע ולא מועיל שליחותו. ואם נאמר שעומד בצידו אינו אלא שתהא החצר משתמרת, מה איכפת לן שחב לאחרים, הרי אין כאן דין שליחות אלא בעינין שתהא החצר משומרת לדעת הבעלים, ומבואר דס"ל לקצוה"ח שהעומד בצידו מסייע במעשה הקניין וע"כ צריך להיות שליח של הבע"ח ככל דיני שליחות, ובגרש"ש הביא דברי הקצוה"ח והקשה מנ"ל דין זה.

אמנם בערוך השלחן (ר', ב') דן בזה, וז"ל "וכן כששלוחו או אחד מבני ביתו עומדים שם הוי כעצמו, דשלוחו של אדם כמותו, ולכן לא מהני אם קטן או כותי עומדים שם, דאין בני שליחות. ואפשר דכותי מהני, דלא בעינין שליחות בזה אלא שימור מדעת הלוקח, ולא גרע ממנועול, וכיון שהוא בר דעת מהני, וכן נראה עיקר", ונראה לכאן שנסתפק בספיקו של הגרש"ש הנ"ל, והסיק לדינא שאף מי שאינו בר שליחות מועיל אם עומד בצד החצר ומשמרה לדעת בעל החצר.

נמצא, דלדעת כמה אחרונים בעה"ב המשמר את החצר אינו פועל בקניין אלא עושה את החצר למשתמרת, וא"כ נתחדש בדין עומד בצדו דמהני, שגם אם אין החצר משתמרת מצד עצמה אלא שיש גורם חיצוני המשמר את החצר חשיב משתמרת, וא"צ שהגורם החיצוני יהיה הבעלים או שלוחו דוקא, ודי בכך שהיא משתמרת לדעתו של בעל החצר. וא"כ חצר המוגנת באמצעות עין אלקטרונית לכאן לא גרע מגוי השומר על החצר, ולדעת אחרונים אלו תועיל השמירה של המצלמה האלקטרונית להחשיב את החצר למשתמרת.

ביאור בדעת הרמב"ם שצריך שיאמר תזכה לי חצרי

לעיל הובאה דעת הרמב"ם (גזילה י"ח, ז'), שבחצר שאינה משתמרת ועומד בצדה צריך שיאמר תזכה לי חצרי, והקשו האחרונים מדוע צריך לאמירתו, הרי בשעה שעומד בצידה ורואה את החצר נעשית החצר למשתמרת, וא"כ תזכה החצר בלא אמירתו כדן חצר המשתמרת. ותירץ הפני" (ב"מ י"א). שחצר שאינה משתמרת מבלעדו, אין סומך על החצר כמו שסומך על שלוחו, וא"כ האי חצר אינה דומה לשליח אלא מידו איתרבא, ובקניין יד צריך שיכוון לקנות כמו בכל שאר קניינים שנעשים ע"י פעולת הקונה שצריכים לכוונתו עיי"ש. והוא לכאן כבי' הגרש"ש בדברי הרמב"ם, שבעומד בצידה פועל הבעלים במעשה הקניין, וכשם שבכל קניין צריך הקונה כוונה, כן בעומד בצד חצרו שאינה משתמרת.

ובמחנ"א (הלכות מכירה קנין חצר סי' ב') תירץ שחצר דגברא מדין שליחות, וכשאין החצר משתמרת בעצמותה צריך שיעשנה שליח, ולכן צריך לאמירתו

שיטות הראשונים בקנין חצר מטעם יד ומטעם שליחות

קיי"ל (ר', א') דחצר המשתמרת קונה לאדם גם אם אינו עומד בצידה, וחצר שאינה משתמרת אם עומד בצידה קונה ואם אינו עומד בצידה אינו קונה. ונחלקו הראשונים אם חצר קונה משום יד או משום שליחות. דעת הר"ף (פ"ק דב"מ ה'), דחצר קונה מטעם שליחות, ובגט שהוא חוב לה אינו מועיל אלא מטעם יד וכשסמוכה לחצירה.

דעת הר"ן (שם י"ב. ד"ה האי), דחצר המשתמרת אינה יכולה להועיל מטעם שליחות במקום שאין דעת אחרת מקנה, וע"כ בי' דמה שקונה במציאה הוא מטעם יד, ואף כשאינו עומד בצידה, ורק בגירושין צריך שתהא עומדת בצד חצרה. וביאר הר"ן טעמו של דבר, שדבר שהוא זכות לו וניחא ליה לאדם בו מניחו בחצרו המשתמרת, וע"כ החצר היא ידו אריכתא אף כשאינו סמוך לה, משא"כ גט שחוב הוא לה ואינה רוצה בו, שאין אדם מניח בחצירו דבר שאינו ניחא ליה בו, וע"כ אין החצר נחשב יד לענין זה. ובאופן אחר בי', שתקנ"ח היא שתקנה החצר המשתמרת אפילו כשאינו סמוך לה, וע"כ אינו מועיל אלא בממון.

דעת הרא"ש (שם סי' ל"א), דכשאינה משתמרת ועומד בצידו הוא דומיא דידו וקונה מטעם יד ולא מטעם שליחות, ובי' הטעם, שאין אדם רוצה ליתן לשליח שאינו משמרו, לכן קונה מטעם יד שסמוכה לו, וחצר המשתמרת קונה לו מטעם שליחות אף שאינו סמוך לה. ועיין בנתי"מ (פתיחה לסי' ר') שסלל לו דרך בדעות הראשונים.

גדר חצר המשתמרת

דעת הנתי"מ (שם בי' סק"ג), שחצר המשתמרת היינו שיש לה מחיצות מסביב אף שאינה נעולה במנועול ואינה מקורה, וחצר שאינה משתמרת היינו חצר שאין לה מחיצות. ודעת המקנה (קו"א ל', ט') שבשביל שתקרא משתמרת צריך שתהיה החצר נעולה.

ויש לדון בין למ"ד חצר מטעם יד בין למ"ד משום שליחות, מה הדין חצר שאינה משתמרת בעצמותה דהיינו שאין לה מחיצות לדעת הנתיבות, או בחצר שיש לה מחיצות ואין לה מנועול לדעת המקנה, אבל קבועה שם מצלמה במעגל סגור שיכולים לראות את הנכנסים והיוצאים, וממילא נמנעים אנשים מלהכנס לחצר, האם תחשב לחצר המשתמרת שתקנה לו חצרו, ותחשב כחצר מטעם ידו או מטעם שליחות.

גדר הקנין בעומד בצד חצירו

הגרש"ש (ב"מ סי' י"ד) הסתפק בטעם הדין של עומד בצד חצרו שאינה משתמרת שקונה חצרו, אם העומד בצידה פועל במעשה הקניין והקניין נעשה על ידו ועל ידי חצרו יחד, או ששמירת האדם פועלת שתהיה החצר שמורה, ואחר ששמורה קונה לו החצר, והחצר פועלת את הקניין כדן חצר המשתמרת. ונפק"מ אם יניח הבעלים אדם שאינו בר שליחות שישמור לו החצר, שאם השומר רק פועל בחצר שתהיה שמורה, יועיל אף אם העמיד שליח שאינו בר שליחות שישמור את החצר, אך אם הבעלים שעומד בצידה גם פועל במעשה הקניין, א"כ צריך שישמור הבעלים או שליחו שהוא בר שליחות, ואם מניח שומר שאינו בר שליחות אינו מועיל.

וצידד הגרש"ש לתלות בזה את מחלוקת הראשונים גבי עומד בצדה אם צריך כוונת הבעלים לזכות, שדעת התוס' (ב"מ י"א. ד"ה זכתה לו עיי"ש) והרא"ש (שם), שחצר שאינה משתמרת ועומד בצידה קונה לבעליה בלא דעת בעלים, כשם שחצר המשתמרת קונה לאדם שלא מדעתו, ודעת הרמב"ם (גזילה י"ז, ח')

ששומרת עבורו יכולה לקנות, וא"כ יש לומר שגם בחצר עם מצלמה כיון שאינו חושש להניח שם חפציו שמא יגנבו או יאבדו, נחשבת לידו או לשלוחו.

חצר המשתמרת מחמת 'בדילי אינשי'

בגמרא (ב"מ ק"ב:) אמרו, שחצר שאינה משתמרת לא קונה, אך אם יצא בעיר קול שנפלה המציאה לחצר חברו, גם אם החצר אינה משתמרת קנה את המציאה, והקשתה הגמרא שאם החצר אינה משתמרת מאי נפק"מ במה שיצא שם מציאה בעיר, ותירצה שכיון שיצא שם מציאה בעיר בדילים אנשים מהמציאה ונעשית כחצר המשתמרת.

הרי לנו שחצר יכולה להיחשב כמשתמרת אף אם אין החצר עצמה משתמרת, אלא גורם חיצוני הוא שמשמר אותה, וכדברי הגמרא "יצא שם מציאה בעיר בדילי אינשי מינה והויא לה כחצר המשתמרת".

אלא שגם בחצר שבדילי אינשי יש מחלוקת האם צריך שיאמר תזכה לי חצרי, דעת הרא"ש (שם סי' כ"ט) שצריך שיאמר תזכה לי חצרי, וכן דעת הטור (סי' רס"ח). ועיין מחנ"א (שם) שכתב שמדברי הגמרא שאמרה דבריו קיימים, מוכח שצריך לומר תזכה לי חצרי, דכיון שאין החצר משתמרת מצד עצמה אין החצר נעשית שליח עד שיעשנו שליח ויאמר תזכה לי חצרי.

אמנם בשטמ"ק הביא שא"צ לומר, ומה שכתבה הגמרא שצריך שיאמר הוא לרבותא, שאם היא חצר שאינה משתמרת גם אם יאמר תזכה לי חצרי לא קנה, וכ"כ האולם המשפט (סי' רס"ח ד"ה עיין בטור) בדעת הראשונים.

והרי"ף והרמב"ם לא הביאו גמרא זו להלכה, ותמה ה"י (סי' רס"ח ד"ה ומ"ש ואפילו) לא ידעתי למה השמיטו. ותיירץ האולם המשפט (שם) שביצא שם מציאה בעיר שקונה לו החצר אי"ז קנין גמור, אלא נקנה לו מפני דרכי שלום, שכל שסומך דעתו לקנותה קונה, כעני המנקף בראש הזית, וצד בכלי שאין לו תוך, וא"כ הוא כשאר דברים שקונים מפני דרכי שלום ולא הביאו דין זה בייחוד. אמנם מדברי הקצוה"ח (ר' סק"ב) מבואר דעתו היא דבבדילי אינשי קונה החצר בקנין גמור ולא רק מפני דרכי שלום. שכתב בדעת אחרת מקנה אי"ז חצר המשתמרת, והביא ראיה מהגמרא הנ"ל שבבדילי אינשי נחשב לחצר המשתמרת, כ"ש בדעת אחרת מקנה שנעשה לחצר המשתמרת, ומבואר דס"ל דהוא קנין גמור.

נמצא, שחצר שנמנעים זרים מלהכנס אליה, לדעת האולם המשפט קונה משום דרכי שלום, ולדעת הקצוה"ח קונה בקנין גמור.

ורבנו חננאל (בשטמ"ק) ביאר, דהא דבדילי אינשי כשיצא שם מציאה בעיר, הוא משום שמתיראין מהשלטון, שמא יאמר להם השלטון [אם תיגנב המציאה] אתם שנכנסתם בחצר לקחתם המציאה, ולכך הויה חצר המשתמרת. ולפי"ז מסתבר שחצר המוגנת באמצעות עין אלקטרונית, יראים אנשים להכנס לשם שלא יהיו נראים כגנבים, והוא דבר פלילי להכנס למקום זה, והוא ממש כיצא שם מציאה בעיר שבדילי אינשי מהחצר ונעשית לחצר המשתמרת.

ויש לציין, שכל הנידון שתחשב החצר למשתמרת הוא דוקא בידוע לאנשים שהחצר מוגנת בעין אלקטרונית, ונמנעים משום כך מלהכנס לחצר. אך אם הוא מקום שיש בו עוברים ושבים כגון חנות, למרות שיש מצלמה תמידית, אין החנות נחשבת לחצר המשתמרת, וכמו שכתב הרא"ש (ב"מ פ"ב סי' י') גבי המוצא מציאה בחנות הרי היא שלו, שאע"ג שבעל החנות עומד בצד החצר, כיון שרבים נכנסים ויוצאים ואין בעל החנות יכול לעכב שלא יטלוהו אחרים, לא קנתה לו חצר.

העולה לדינא

מג' טעמים יש להחשיב חצר המוגנת במצלמה כסגור כדיון חצר המשתמרת. א. לדעת הערוך השולחן שגוי ששומר על החצר נעשית חצרו למשתמרת, ה"ה שמועיל מצלמה המשתמרת. וכן דעת הגר"ש בדעת התוספות, וגם לדעת הרמב"ם יש הסוברים שתועיל מצלמה. ב. כיון שהמצלמה גורמת שבדילי אינשי מהחצר, ויש דעות שבבדילי אינשי נחשבת החצר למשתמרת וזוכה גם אם לא אמר תזכה לי חצרי, ולדעת החולקים שאינה נחשבת למשתמרת, מ"מ קנה מדרכי שלום. ג. יש לצדד ולומר, שחצר שקבוע בה מצלמה נחשבת כחצר שקבוע בה מחיצות ומנועול, ונחשב לחצר המשתמרת בעצמותה, וקונה לבעליה כדיון חצר המשתמרת.

שתקנה לו חצרו שע"ז נעשית החצר לשלוחו. ומבואר שלא כדברי הגר"ש והפנ"י, ולשיטתו עמידתו בצד החצר אינה אלא כדי שתהיה החצר שלוחו, ואף לדעת הרמב"ם לא הוא הקונה אלא החצר היא שקונה עבורו. ולדבריו שהצורך באמירתו הוא כדי לעשות את החצר לשלוחו, אפשר שגם אם יעמיד גוי שישמור על החצר ויאמר תקנה לי חצרי, נעשית החצר למשתמרת וקונה לו חצרו.

ובנמו"י (ב"מ ה') ביאר, שדברי הרמב"ם הינם בצבי שרץ בחצר אך יכול הוא לרוץ ולתופסו, ונמצא שאין הצבי משתמר שם מצד עצמו, אך באמירת תזכה לי חצרי שנותן דעתו לקנותו נמצא הצבי משתמר לו בחצר, וכ"כ הר"ן. הרי שגם הם ב' בדעת הרמב"ם שאין העומד בצד החצר פועל במעשה הקניין, אלא שע"י שמירתו קונה לו חצרו כדיון חצר המשתמרת.

נמצא, שלדעת התוס' והרא"ש חצר שאינה משתמרת ועומד בצידה קונה לו חצרו [אם מטעם יד אם מטעם שליחות], והעומד אינו פועל במעשה הקניין, וע"כ אי"ז שיעמוד הוא או שלוחו, אלא ה"ה אם מעמיד גוי ומשתמרת לדעתו קונה לו החצר. ולפי"ז גם אם משתמרת החצר באמצעות מצלמה אלקטרונית נחשב לחצר המשתמרת.

ולדעת הרמב"ם שצריך העומד בצידה לומר תזכה לי חצרי, לדעת הגר"ש והפנ"י שביארו שהעומד בצידה קונה יחד עם החצר, א"כ צריך שיעמוד דוקא הבעלים או שלוחו ממש, ואם יעמיד גוי לשומרה לא מועיל לקנות על ידה, וה"ה לנידו"ד שלא תועיל המצלמה. ולדעת הנמו"י והמחנ"א בדעת הרמב"ם שהעומד בצידה עושה את החצר למשתמרת וקונה החצר משום שלוחו, ה"ה אם החצר משתמרת ע"י מי שאינו בר שליחות או באופן שמשתמרת ע"י מצלמה, יקנה אם יאמר תזכה לי חצרי.

עומד בצד חצרו כשקונה מטעם יד ומטעם שליחות

בנתי"מ (ר"ב ב' סק"ה) דן בדעת המגיד משנה (גזילה י"ז, ח' הובא ברמ"א ר', א') הסובר שבחצר שאינה משתמרת צריך שיעמוד דוקא בתוך החצר, ולא מועיל אם עומד חוץ לחצר ומשמרה. וכתב הנתי"מ, שבמקח וממכר אף לדעת המגיד משנה אי"ז לעמוד בתוכה ומועיל גם אם עומד חוץ לחצר ומשמרה, וטעם הדבר, שבמציאה אין החצר קונה מדין שליחות משום שצריך שיהא שלוחו של בעל הממון, וע"כ צריך להיות עומד בצידה כדי שתקנה מטעם יד, משא"כ במו"מ נחשבת החצר לשלוחו של בעל הממון וקונה החצר מטעם שליחות, ומועיל אף כשעומד חוצה לה ומשמרה [וטעם הדבר שבמו"מ נחשב הזוכה לשלוחו של בעל הממון ביאר הנתי"מ לעיל קפ"ח סק"א].

ומבואר בדבריו שחילק בין חצר מטעם יד לחצר מטעם שליחות, שחצר שאינה משתמרת וקונה מטעם יד צריך שיעמוד בתוכה, ואם אינו בתוכה אף שעומד מבחוץ ומשמרה לא נחשבת למשתמרת. ובחצר שהיא מטעם שליחות מהני אף אם השמירה נעשית ע"י דבר חיצוני מהחצר, כגון שעומד מבחוץ ומשמרה, וא"ז שתהא החצר משתמרת בעצמותה, וע"כ במציאה שקונה החצר מדין יד צריך שהשמירה של החצר תעשה מתוכה, ובמקח וממכר אם השמירה נעשית מבחוץ על ידי גוי יהיה הדין תלוי במחלוקת הנ"ל.

[אלא שהנתי"מ סתר דבריו דלעיל (ר' סק"ג) שחצר שאינה משתמרת בעצמותה אינה שליח עבורו, וקונה על ידה רק משום יד, ועל כן צריך שיעמוד בתוכה ותהיה סמוכה לו. ולא מועילה שמירה מבחוץ לא במציאה ולא במו"מ].

חצר המשתמרת ע"י גורם חיצוני

אמנם עדיין יש לחלק, שגם לשיטות שאדם העומד ומשמר לא עושה את החצר למשתמרת, נראה שחלוק אדם העומד ומשמר למצלמה הקבועה בחצר, שבאדם המשמר לא נחשבת החצר המשתמרת בעצמותה כיון שאינו עומד באופן קבוע ליד החצר אלא באופן זמני, אבל שמירה מהצד כמו מצלמה שהיא קבועה בחצר באופן תמידי, אפשר שנחשבת כחצר עם מחיצות, והמצלמה היא מחיצותיה של החצר, ונחשבת לחצר עם מחיצות ומנועול.

וביותר, שהר"ן (שם) כתב שחצר המשתמרת קונה משום יד מטעם שכל מה שיש לו נותן בתוכה וכידו הוא, והרא"ש כתב שחצר שאינה משתמרת אינה קונה מטעם שליחות משום שאין דעתו סומכת על שליח שמאבד את ממונו, וכמו שכתב הנתי"מ שכיון שאינה משתמרת אינו נותן בתוכה. ומבואר, שחצר

חלוקת רווחי קרן שהשותפים הכניסו סכומים שונים

שאלה

ראובן ושמעון, שני אנשי עסקים מצליחים, מנהלים עסק בשותפות שווה בשווה מזה שנים רבות. עם הזמן הקימו השנים קרן צדקה, רשמו אותה בשותפות שווה בשווה, והעבירו אליה \$30,000,000 (שלושים מיליון דולר) מכספי השותפות, וסוכם ביניהם מראש שכל אחד מהם יכול להכניס לקרן הצדקה גם כספי צדקה פרטיים. עוד סוכם ביניהם, שכל אחד יוכל לתת לצדקה מכספי הקרן, כשיעור חלקו בכספים שבקרן. בהתחלה שמעון הכניס יותר מראובן, אבל בהמשך הוא גם נתן יותר צדקה, ולכן נכון להיום לאחר חישוב מדוקדק התברר, שחלקו של ראובן בכספי הקרן הוא כ-55%, ואילו של שמעון כ-45%. כאנשי עסקים הם השקיעו את כספי הקרן בנדל"ן, אגרות חוב וכדומה, קנו ומכרו כדי למקסם את הרווחים.

כעבור שלושים שנה מהקמת הקרן, שבהן כל אחד מהשותפים הפקיד לקרן כספי צדקה, ונתן ממנה צדקה, כמסוכם, החליטו השנים לפצל את קרן הצדקה, ולא לנהלה עוד בשותפות. את כספי הקרן שבקרן הצדקה חלקו השנים כפי חלקם היחסי בקרן, אמנם מה שנשאר אחרי החלוקה הוא הרווחים שהקרן הרויחה במשך השנים. השאלה שהשנים ביקשו לברר היא, האם צריכים לחלק את הרווחים האלו שווה בשווה, או שעליהם לחלוק את הרווחים באופן יחסי לבעלותם בכספי הקרן כפי שהוא נכון להיום, דהיינו 55% לא' ולב' 45%.

תשובה

הרווח מתחלק בין הצדדים בשווה ולא בצורה יחסית.

מקורות ונימוקים

עד כדון דהות פרקמטיא זעירא, הות פרקמטיא רבה מאי. פי', אם נשתתפו במעוה הרבה, היה יכול לקנות כמה סחורות בלא שותפותו. אמר רבי בון בר חייא, יכול הוא למימר ליה עד דאת חד זבין אנה מזבין עשר זימנין. עד כדון במקום קרוב, היה מקום רחוק, אמר רבי אילא יכול הוא למימר ליה עד דאת אזיל ואתי חד זמן אנה אזיל ואתי עשר זימנין, עכ"ל.

והפשט ברא"ש הוא, שהיות שיש אומדנא כזאת - שאם היתה כוונתם לחלק את הרווחים בצורה יחסית היו צריכים להתנות כן בפירוש, לכן אומרים אפילו אומדנא חלשה כדי למצוא הגיון שהיו מסכימים לחלוקה שווה. ואחר שלדעת הרא"ש סברא זו ברורה היא, ואפי' קנו סחורה ויכלו לחלקה ביניהם, מ"מ אם לא חלקוה ומכרוה בשותפות הרווחים מתחלקים בשווה, נמצא שבנידו"ד, לדעת הרא"ש, יש לחלוק את רווחי קרן הצדקה בשווה ביניהם.

דעת הרמב"ם להלכה

הרמב"ם (שותפים פ"ד ה"ג) כתב וז"ל: "השותפין שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים וזה שלש מאות, ונתעסקו כולן בממון, ופחתו או הותירו, השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם, ולא לפי המעות, ואפילו לקחו שור לטביחה, שאילו טבחוהו היה נוטל כל אחד מבשרו כפי מעותיו, אם מכרוהו חי ופחתו או הותירו, השכר או הפחת לאמצע". וכן נפסק בשו"ע (קע"ו ס"ה).

הלבוש השווה דעת הרמב"ם והרא"ש להדדי, והביא על דברי הרמב"ם את טעם הרא"ש. אמנם הסמ"ע (ס"ק ט"ו) הביאו וחלק עליו, וביאר דעת הרמב"ם בזה"ל: "האי שור ומכרוהו חי לאו דוקא הוא, אלא כל הדומה לו, דהיינו סחורה שאינה עומדת לחלק אלא למוכרה יחד, אז חלק המועט נתרבר בהמרובה ושוה לו", והיינו שכיון שחלקי השור (כשמכרוהו חי) אינם עומדים להיפרד זה מזה לפני המכירה, לכן אף שחלקם היחסי בקרן שונה, מ"מ שניהם ביחד הביאו את הרווחים ממכירת השור השלם. ומזה נלמד, שה"ה בכל סחורה שעומדת לימכר כולה יחד לפני החלוקה, חולקים הרווחים בשווה, משא"כ כשמכרו את בשר השור לאחר השחיטה, שהחלקים עמדו להיחלק ולהימכר כחלקים, בזה חולקים כפי חלקם בקרן.

ונצייר נפק"מ בין שיטת הלבוש ושי' הסמ"ע, בשותפים שקנו משטח של בקבוקי שמן, כדי למכרם בחנותם, ואין חלקם בהשקעה שווה. לדעת הלבוש יחלקו הרווחים בשווה, כיון שלא התנו. ולדעת הסמ"ע, הואיל והמכירה היא של בקבוקים בודדים לאנשים פרטיים, ולא הכל ביחד, יחלקו את הרווחים כפי חלקם היחסי בקרן.

הדין להלכה במקרה של הגמ'

ולפסק ההלכה במח' הרמב"ם והרא"ש, דעת הש"ך נראה שנוטה לדעת הרא"ש, וגם הט"ז תמה על הרמ"א אמאי לא הביא דעת הרא"ש, ובפת"ש

« המשך בעמ' 8 »

מקור הדין בגמרא

הגמ' (כתובות צ"ג ע"א) דנה בשנים שהטילו כסף לכיס אחד, כל אחד סוכם אחר, ועם הכסף קנו בהמה, והבהמה הפיקה שבת, כגון שחרשו איתה שדה, מה חלקו של כל אחד מהשותפים. וזה פשוט שכל שמדברים על הבהמה עצמה כפי שהיא, היא שייכת לכל אחד כפי חלקו שהשקיע בה, והשאלה היא איך חולקים את השבח שהבהמה הפיקה. עוד דנה הגמ' מה הדין אם הבהמה עצמה השתבחה, אם דין השבח בגוף הבהמה שווה לדין השבח שהפיקה הבהמה.

ונתבאר בגמ': "אמר שמואל, שנים שהטילו לכיס, זה מנה וזה מאתים, השכר לאמצע. אמר רבה, מסתברא מילתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה (שלקחו בהן שור לחרוש, וחורשין בו, ואין חלקו של זה מועיל בלא חלקו של זה כלום, הלכך חולקין בשוה - רש"י), אבל בשור לחרישה ועומד לטביחה (השביח בבשר ושחטוהו - רש"י), זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו. ורב המנונא אמר, אפילו שור לחרישה ועומד לטביחה, השכר לאמצע".

ובמסקנת ההלכה מסוגיית הגמ', ובביאור טעמי הדינים, נתבאר כמה דרכים בראשונים, ובדרישה (קע"ו ס"ח) האריך להביא חמש שיטות, ונעמוד בעיקר על ב' הדעות שהובאו להלכה, הלא המה הרא"ש והרמב"ם.

דעת הרא"ש להלכה

דעת הרא"ש (שם סי' י'), שלהלכה דקיי"ל כרב המנונא, חולקין השותפים בשווה, אפי' בקנו שור לטביחה ולבסוף מכרוהו לצורך שחיטה (ולאו דוקא נקטו בגמ' שור לחרישה ועומד לטביחה), והיינו שאפילו הבהמה עצמה לא השתבחה, אלא שיש רווח ממכירתה, מ"מ חולקים את הרווחים בשווה, למרות שאם היו מתחלקים בגוף הבהמה, וכגון שהיו שוחטים את הבהמה ומוכרים את בשרה, ודאי היו חולקים ברווחים כפי חלקם היחסי בקרן. והטעם שחולקים השותפים בשווה ברווחים, אף שחלקם היחסי בכספי הקרן שונה, כתב הרא"ש: "דאיבעי ליה לאתנויי בעל המאתים שיטול בריוח לפי הקרן, ומדלא התנה אנו אומדים דעתו שהסכים שיטול בעל המנה חצי הריוח, לפי שהוא חריף ובקי במשא ומתן או שום אמתלא אחרת, לפי שדרך כל המשתתפין להתנות לחלוק הריוח לפי הקרן, ומדלא התנה ודאי אומדנא דמוכח הוא".

ובהמשך דבריו הביא הרא"ש מהירושלמי (שם ה"ד) טעם לאמתלא שיתרצה בעל המאתים לחלוקה שווה, וז"ל: "לשכר ולהפסד שלהן חולקין בשווה, וקשה, הדין יהב מאה דינרין והדין יהיב עשרה ואת אמרת הכין, חבריא אמרין, יכול הוא למימר ע"י עשרה דינרין סלקת פרקמטיא. פירוש, דרך קונה סחורה לקנות סחורה בק' דינרין, ואלמלא עשרה דינרין דילי לא היית יכול לקנותה.

ויש אומרים שהמעסיק רשאי להחליט את מי לפטר ואת מי להשאיר²⁴. ולכל הדעות, אם יש לו עובדים לכמה סוגי עבודות, ועבודה מסוימת מתבקש יותר לצמצמה ועבודה אחרת פחות מתבקש כך, יפטר את העובדים שיש פחות צורך במלאכתם²⁵.

ציונים והערות

ולכאף כל בסיס דינו של האגרו"מ בצורת חלוקת העבודה מוקשית מאוד, כי הוא התייחס לזה כך, שיש אצל המעסיק משהו שאפשר לגבות אותו, והיא העבודה שנשארה, וכיון שיש לעובדים 'זכות גבייה' מהמעסיק, יש להם זכות לתבוע ממנו את העבודה שנשארה, וכיון ששניהם באים לתבוע ביחד את אותה העבודה, דינם שיחלקו ביניהם וכמו בכל גביית חוב. וזה מחודש מאוד, שכאילו יש למעסיק רכוש - היינו עבודה, ויש להם זכות לתבוע ממנו את רכושו - היא העבודה. כי בפשטות אין אצל המעסיק רכוש שהוא חייב להם, ויש עליו רק שעבוד מסוים שהוא חייב לספק להם אפשרות לעבוד, אבל אין משהו ממשי שאפשר לומר עליו ששניהם אווזין בטלית לחלוק בו, והיינו שכלל א"א להתייחס לזה לגביית חוב מרכוש, אלא המעסיק התחייב ואין לו אפשרות לעמוד בהתחייבותו. וכיון שכך, שאין פה משהו ששניהם יכולים לתבוע אותו, יתן המעסיק את העבודה לטוב בעיניו, ולפועלים אין שום זכות דיבור ביחס לעבודה שנשארה. ובקצוה"ח (של"ג סק"ג) מבואר הפוך מהאגרו"מ, שהפועלים חייבים לעבוד עבורו והוא חייב לשלם להם את התמורה לעבודתם, וז"ל: "דפועלים לא קיבלו עליהם אלא לגמור המלאכה ונשתעבדו לגמור מלאכתן עד כדי שכרן... כיון דלא קיבלו עליהם תשלומין, אבל בעל הבית החוזר בפועלים עיקר חיובו דבעל הבית הוא לשלומי לפועלים".

25. כל הנידון הוא רק אם כל הפועלים עושים עבודה זהה, אבל אם צריכים לצמצם עבודה שפועל מסוים עושה, והעבודה שהשני עושה אין צורך לצמצם, בזה לא שייך כל החשבון של האגרו"מ, כי לפי הבנתו המעסיק התחייב חיובים שונים לפועליו, ואינו דומה לשתי הלוואות.

וזה בתנאי שאין נזק כספי למעסיק בזה שהוא מעסיק מספר רב יותר של עובדים²². ואם א"א לעשות כן, או שהמעסיק יינזק מצורת צמצום זו, העובדים יתפשרו ביניהם באופן שהנשארים בעבודה יפצו בכסף את האחרים כדי שיסכימו לפיטורין²³.

22. הרבה פעמים יש על המעסיק עלות קבועה לכל פועל שהוא מעסיק, וממילא יפסיד כסף אם ישאיר יותר עובדים ורק יצמצם את השעות של כל אחד ואחד מהם, ובה לא דיבר האגרו"מ.

23. והאגרו"מ הוסיף, שאם לא ניתן לחלק את השעות ביניהם, וכגון שיגיע לכל אחד מעט שעות שמשתלם כבר לחפש עבודה אחרת לכל היום, יש להם לנהוג בדרך 'גוד או איגוד', שהיא הדרך שמפרקים שותפות כשאין אפשרות לחלק בין שניהם כמבואר בשו"ע (קע"א ס"ו), והיינו שמי שיציע לחבר שלו פיצוי כספי גבוה יותר כדי שיסכים לפיטורין, הוא יזכה להמשיך בעבודה.

יש לציין שבהרבה מאוד מקרים ייצא המעסיק ניזוק מאוד מצמצם זה שהעובדים יעשו ביניהם גוד או איגוד כנ"ל, כי למעשה ייצא שהעובד שנשאיר בעבודה, והוצרך לשלם כסף רב לעובד שוויתר, מרוויח הרבה פחות משכורת על אותה העבודה, והיה פחות מסור לעבודה, והיינו שהמעסיק משלם לו טוב אבל הפועל חוזר הביתה עם הרבה פחות משכורת, ובוודאי שזה משתקף בעבודת הפועל, ונמצאנו מזיקים מאוד את המעסיק על לא עוול בכפו. ופשוט שבמקרה כזה לא דיבר האגרו"מ.

24. כך פסק הפתחי חושן (שכירות פ"י הע' א'), וכתב שאם אין למעביד שום עדיפות לעובדים אלו או לאחרים, מסתבר שיש לתת זכות קדימה לוותיקים, ואינו מסביר למה חלק על האגרו"מ. ואפשר שטעמו הוא, שכיון שמוותר למעביד לפטר מצד שהוא אנוס, שוב אין לעובדים זכות לדרוש עבודה, והמעביד שמפטר ברשות רשאי לבחור איזה עובד שירצה.

המשך מעמ' 7 | חלוקת רווחים

שם הביא מהחת"ס (חו"מ סי' קכ"ג) שאין להוציא נגד דעת הרא"ש. (ובמח' הע"ש והסמ"ע בדעת הרמב"ם, בתשובה ושב הכהן סי' ס"ה הביא ב' הדעות, והכריע כהע"ש).

אמנם במקרה שלפנינו, ההשקעות שנעשו מכספי קרן הצדקה היו כאלה שאינן עומדות להיחלק לפני המכירה, כגון רכישת נדל"ן או השקעה במניות ואגרות חוב, ונקנו בכדי להימכר בשותפות, וא"כ בזה גם הרמב"ם יודה לכו"ע שחולקים הרווחים בשווה, הואיל והסחורה עומדת לימכר כאחד. וע"כ נראה שלדינא דגמ' יש לחלק את כל הרווחים בשווה.

אם הדין בזמננו שונה

הנה יש מפוסקי זמנינו שפסקו, שהואיל וכל הדין של הגמ' הוא אומדנא שכך שיערו חז"ל בזמננו, והיום המצב השתנה ויש אומדנא ברורה שכל שותפים מעוניינים לחלק את הרווחים כפי חלקם היחסי בקרן, א"כ אף לסברת הרא"ש יש לחלק כפי חלקם היחסי, ואין אומרים שמדלא התנו ודאי התכוונו לחלוקה שווה, אלא אדרבה, אם לא סיכמו דבר, בוודאי התכוונו לחלוקה יחסית.

אמנם חשוב להעיר הערה חשובה מאוד. גם אם נאמר שההלכה היא כן, שהולכים לפי האומדנא של היום שהתכוונו לחלק לפי אחוזים, מ"מ פשוט שהקובע כמה אחוז מהרווח מגיע לכ"א, הוא לא אחוזי הבעלות הנוכחיים בכספי הקרן, אלא יש לחקור ולבדוק כל השקעה שהשקיעו מכספי הקרן לאורך השנים, מה היה חלקו היחסי של כל שותף בכספי הקרן **בזמן שהשקיעו**, כי אפשר שבזמן השקעה פלוגית היה המצב שלשניהם יש אותו חלק בקרן, ובהשקעה אחרת היה המצב שחלקו של האחד היה 70% לעומת 30% בלבד לחבירו, וכן הלאה על זה הדרך, וא"כ יש לחלק את רווחיה של כל השקעה בנפרד, ולכן אין בעצם צד אמיתי לחלק את הרווחים לפי האחוזים של היום, אלא אם לא חולקים בשווה, יש לחלק את הרווח של כל השקעה והשקעה כפי שהיה חלקו של כאו"ב בנקודת הזמן ההיא, ולפי הרווח שאותה השקעה הניבה.

ובגלל כך נראה, שגם לאלו הפוסקים שבזמננו השתנתה האומדנא, מ"מ במקרה דנן הם מסכימים שהאומדנא היא שדעתם היתה כל הזמן לחלק שווה בשווה, כיון שבמשך שלושים שנה הם לא רשמו כל השקעה כמה היה חלקו של כ"א, והיום אחרי שלושים שנה הרי זה כמעט בלתי אפשרי לחשב את זה, כיון שכל הזמן האחוזים השתנו (כל פעם שא' כתב צ'ק או קיבל דיבידנד וכדו' השתנה חלקו היחסי), וגם כל השקעה היתה לה השפעה על האחוזים שלהם, ובוודאי אם זו היתה כוונתם היו צריכים לכה"פ פעם בשנה לעשות חישובים, ולכן אפילו לפוסקים האלו ברור שהאומדנא היא שכוונתם היתה כל הזמן לחלק שווה בשווה.

ויש לציין אומדנא נוספת שיש במקרה דנן, שהוא לא דומה להשקעה רגילה שהשתתפו כדי להרוויח, כי פה המטרה שלהם לא היתה להרוויח ממון ושתיהיה להם שליטה על יותר כספי צדקה, אלא עיקר מטרתם היה לחסוך מיסים, אלא שהם הרגישו שחבל לא לנצל את הכסף כדי להרוויח, ולכן יש אומדנא שחשבו שיחלקו את הרווחים בשווה. וחשוב להדגיש שהשאלה דנן היתה בשני אחים, והעסק שלהם הוא גם שותפות שהם שווים בה, ויש להם יחסים טובים, וזו סיבה שלישית שתהיה אומדנא לכה"פ במקרה דידן שכוונתם היתה לחלק בשווה.

בנוסף לכל זה יש לציין, שהגרי"ש אלישיב שהוא פוסק בן זמננו, כתב להלכה ולמעשה (קובץ תשובות ח"ב סי' קנ"ט) כפסקי נו"כ השו"ע, ולא חידש שום אומדנא חדשה.

העולה לדינא

ועכ"פ העולה לדינא, למסקנת סוגיית הגמ' והכרעת הפוסקים, וכן לפי האומדנא, שבנידו"ד יש לחלק את כל הרווחים בשווה. והואיל וכפי שנתבאר חלוקת הרווחים המדויקת לפי אחוזי הבעלות הינה קשה מאוד, ולא נראה שזו היה כוונתם, ובפרט שכל התנהגותם בעבר מראה שזו לא היה כוונתם, נראה שלכל הדעות יש לחלק את כל הרווחים בשווה.